

Foruden ovennævnte har også Benjamin Higgins, Richard Goodwin, David McCord Wright, Sidney Alexander, Harvey S. Perloff, Walter Stettner, Cary Brown og John Dunlop givet bidrag.

Bjarke Fog.

Knut Getz Wold: Levestandardens økonomi. Johan Grundt. Tanum. Oslo. 1949. 255 sider. Pris 19.20 n. kr.

Der foreligger her en grundig og oplysende gennemgang dels af en række af de i nyere tid væsentligt fra andre videnskabsgrene fremkomne standardkrav til såvel bolig- som ernærings- og tøjforsyningen, dels af forskellige foranstaltninger, der kan tjene til at honorere disse krav. Disse foranstaltninger viser sig dels at være fordelingsmæssige indgreb, såsom mindsteløn, familieløn, skattefri fradrag, børnetilskud og lignende, dels en række diskriminerende foranstaltninger, såsom pris- og produktionsreguleringer. Til slut gennemgås de økonomiske virkninger af alle disse foranstaltninger, der sammenfattes under betegnelsen »levestandards-politik«.

Værket kan betragtes både som en praktisk socialpolitisk indsats og som et bidrag til den teoretiske socialpolitikens bygning.

Forfatterens praktiske socialpolitiske bestræbelser hviler på den forudsætning, at fattigdom og dårligt helbred er ondt, der kan rejse krav også overfor andre end de, der lider under dem, og at det er muligt ved kollektive bestræbelser at reducere disse ondt betydeligt i omfang og intensitet. Til den ende har han samlet, sammenlignet og kritiseret de nævnte standardkrav og får derved en række kriterier på forbrugsforhold, der kan karakteriseres som fattigdom og tilstande, der undergraver helbredet. — Uden de rigtige kriterier kan man ikke være sikker på, at modforanstaltninger sætter rigtig ind. — Og desuden har forfatteren samlet, sammenlignet og kritiseret den række midler til reduktion af de nævnte ondt, der blev opremsat i indledningen. — Det er klart, at uden de rigtige midler kan en effektiv bekæmpelse ikke finde sted. — Det udførte arbejde kan også betragtes ud fra den anden synsvinkel, altså som en samling af mate-

riale til den teoretiske socialpolitikens bygning, og her vil arbejdet utvivlsomt vinde hurtig anerkendelse og blive benyttet af alle interesserede, der stifter bekendtskab med det. Som praktisk socialpolitisk bestræbelse kan man ikke spå værke samme hurtige og almindelige succes, omend enkeltheder kan få begrænset anvendelse. Uden at man vil stempe forfatterens forudsætning, at fattigdom og forhold, der undergraver helbredet, i væsentlig grad kan bekæmpes ved kollektive indgreb, som urealistisk, er man dog tvunget til, hvis man ikke vil være uberettiget optimistisk, at gentage Stuart Mills udsagn, at det går beklageligt langsomt, og at en lang række generationer vil bukke under, mens breschen skydes, men før erobringen fuldføres. Forfatteren må da trøste sig med Mills tilføjelse: »Yet every mind sufficiently intelligent and generous to bear a part in the endeavor, will draw a noble enjoyment from the contest itself, which he would not for any bribe in the form of selfish indulgence consent to be without« (Utilitarianism).

Nu nærer forfatteren ingen illusioner i retning af, at den målsætning, hvis problemer, han drøfter, er objektiv. Men det skulle være mærkeligt, om han ikke — at domme efter det store arbejde, der er præsteret — har ment, at målsætningen kunne blive relevant, d. v. s. interessere tilstrækkelig mange af de politisk betydende grupper. Og formodningen i så henseende kan også finde støtte i betragtningen af forskellige principielle, metodiske bemærkninger, som forfatteren fremkommer med i kapitel II. Det pågældende afsnit indeholder en udmærket mål-middel analyse, hvor særligt Webers og Myrdals henhørende standpunkter refereres og kommenteres. Her gør Wold bl. a. den kloge betragtning gældende, at også midler, der ikke i øjeblikket er politisk relevante bør analyseres, hvis man har formodning om, at den manglende interesse skyldes, at midlernes virkning ikke foreligger gennemanalyseret og sammenlignet med andre midler. En lignende betragtning kan naturligvis anlægges på målene og vil her som der være et forsvar for at behandle de forbrugsmæssige forhold, som bogen handler om, uanset at de ikke i øjeblikket indgår i praktisk politik.

Foruden ovennævnte har også Benjamin Higgins, Richard Goodwin, David McCord Wright, Sidney Alexander, Harvey S. Perloff, Walter Stettner, Cary Brown og John Dunlop givet bidrag.

Bjarke Fog.

Knut Getz Wold: Levestandardens økonomi. Johan Grundt. Tanum. Oslo. 1949. 255 sider. Pris 19.20 n. kr.

Der foreligger her en grundig og oplysende gennemgang dels af en række af de i nyere tid væsentligt fra andre videnskabsgrene fremkomne standardkrav til såvel bolig- som ernærings- og tøjforsyningen, dels af forskellige foranstaltninger, der kan tjene til at honorere disse krav. Disse foranstaltninger viser sig dels at være fordelingsmæssige indgreb, såsom mindsteløn, familieløn, skattefri fradrag, børnetilskud og lignende, dels en række diskriminerende foranstaltninger, såsom pris- og produktionsreguleringer. Til slut gennemgås de økonomiske virkninger af alle disse foranstaltninger, der sammenfattes under betegnelsen »levestandards-politik«.

Værket kan betragtes både som en praktisk socialpolitisk indsats og som et bidrag til den teoretiske socialpolitikens bygning.

Forfatterens praktiske socialpolitiske bestræbelser hviler på den forudsætning, at fattigdom og dårligt helbred er ondt, der kan rejse krav også overfor andre end de, der lider under dem, og at det er muligt ved kollektive bestræbelser at reducere disse ondt betydeligt i omfang og intensitet. Til den ende har han samlet, sammenlignet og kritiseret de nævnte standardkrav og får derved en række kriterier på forbrugsforhold, der kan karakteriseres som fattigdom og tilstande, der undergraver helbredet. — Uden de rigtige kriterier kan man ikke være sikker på, at modforanstaltninger sætter rigtig ind. — Og desuden har forfatteren samlet, sammenlignet og kritiseret den række midler til reduktion af de nævnte ondt, der blev opremsat i indledningen. — Det er klart, at uden de rigtige midler kan en effektiv bekæmpelse ikke finde sted. — Det udførte arbejde kan også betragtes ud fra den anden synsvinkel, altså som en samling af mate-

riale til den teoretiske socialpolitikens bygning, og her vil arbejdet utvivlsomt vinde hurtig anerkendelse og blive benyttet af alle interesserede, der stifter bekendtskab med det. Som praktisk socialpolitisk bestræbelse kan man ikke spå værke samme hurtige og almindelige succes, omend enkeltheder kan få begrænset anvendelse. Uden at man vil stempe forfatterens forudsætning, at fattigdom og forhold, der undergraver helbredet, i væsentlig grad kan bekæmpes ved kollektive indgreb, som urealistisk, er man dog tvunget til, hvis man ikke vil være uberettiget optimistisk, at gentage Stuart Mills udsagn, at det går beklageligt langsomt, og at en lang række generationer vil bukke under, mens breschen skydes, men før erobringen fuldføres. Forfatteren må da trøste sig med Mills tilføjelse: »Yet every mind sufficiently intelligent and generous to bear a part in the endeavor, will draw a noble enjoyment from the contest itself, which he would not for any bribe in the form of selfish indulgence consent to be without« (Utilitarianism).

Nu nærer forfatteren ingen illusioner i retning af, at den målsætning, hvis problemer, han drøfter, er objektiv. Men det skulle være mærkeligt, om han ikke — at domme efter det store arbejde, der er præsteret — har ment, at målsætningen kunne blive relevant, d. v. s. interessere tilstrækkelig mange af de politisk betydende grupper. Og formodningen i så henseende kan også finde støtte i betragtningen af forskellige principielle, metodiske bemærkninger, som forfatteren fremkommer med i kapitel II. Det pågældende afsnit indeholder en udmærket mål-middel analyse, hvor særligt Webers og Myrdals henhørende standpunkter refereres og kommenteres. Her gør Wold bl. a. den kloge betragtning gældende, at også midler, der ikke i øjeblikket er politisk relevante bør analyseres, hvis man har formodning om, at den manglende interesse skyldes, at midlernes virkning ikke foreligger gennemanalyseret og sammenlignet med andre midler. En lignende betragtning kan naturligvis anlægges på målene og vil her som der være et forsvar for at behandle de forbrugsmæssige forhold, som bogen handler om, uanset at de ikke i øjeblikket indgår i praktisk politik.

I slutningen af det paagældende afsnit bemærker forfatteren, at dette at undersøge de politiske relevante værdipræmissers muligheder kræver et omfattende og stadigt fortsat socialpsykologisk arbejde. »Men sosialøkonomer vil bare sjelden sitte inne med de specielle forutsetninger arbeidet med socialpsykologiske problemer krever«. Det er da mest praktisk, at skomagerne bliver ved deres læst, selv om det er givet, at »en viktig utviklingslinje for nye landvinninger innen økonomien netopp ligger i å trekke inn problemstillinger fra grenseområdene« (s. 42—43). — Det ville her være lige så rigtigt at erstatte ordene »å trekke inn problemstillinger fra« med »at stille problemer, der ønskes belyst til«. Her savner man noget i forfatterens ellers fyldestgørende fremstilling. Thi uden at være socialpsykolog kan man råt formulere de spørgsmål, der bør besvares, for at få belyst de opstillede værdipræmissers praktiske muligheder for at klare sig i kapløbet om menneskenes interesse for de værdier, som de søger realiseret. Forfatteren understreger selv flere gange i bogen, at de standardkrav til forbruget, som benyttes som værdipræmisses, ikke fuld ud svarer til de værdier, folk tillægger goderne, at dømme efter de eksisterende forbrugspræferencer. Men så må det også være af interesse at få belyst spørgsmålet om, hvorvidt de behov, som standardkravene bygger på, forefindes i kim eller kan indplantes i individernes psykologi og i bekræftende fald, hvorvidt de har en chance for at fortrænge de eksisterende værdiforestillinger, f. eks. hvis disse hviler i mindre fast forankrede konsumvaner. I hvert fald under forhold, hvor der må tages hensyn til befolkningens faktisk eksisterende konsumtilbøjeligheder, kommer disse psykologiske spørgsmål til at høre til dem, der influerer på den politiske relevans.

Anskuelsen, at en socialpolitik byggende på princippet om minimumsforbrug efter videnskabelige standardkrav kan blive politisk relevant i den nærmeste fremtid, hænger måske sammen med, at forfatteren anskuer den faktiske socialpolitiske udvikling som gående i den retning. Han mener at kunne konstatere en ny udviklingslinje, således at den ny socialpolitik ikke blot som den gamle tager

sigte på at rette forskellige enkeltstående misforhold, men at den i udviklingens gang bliver en bredt anlagt velfærdspolitik, der vil sikre alle samfundsborgere en minimal levefod. Men er denne udviklingslinje så ny og stærk, som der ofte gives udtryk for? Her skal blot mindes om, at målet: »eksistensminimumet skal være skattefrit« var stærkere fremme omkring århundredskiftet end i tiden efter første verdenskrig, og at to inflationsperioder næsten fuldstændig har nedbrudt det, der i så henseende tidligere blev opbygget, uden at afstedkomme kraftigere protester. Tværtimod har staterne i dette århundrede ved at gøre arbejdsgiverne til deres skatteopkrævere opfundet den teknik, hvorved skattekravene kan strammes, uden at statens egne organer besværes af klageråbene fra dem, der gennem skatterne bliver presset ned under eksistensminimumet. Vel forefindes eksempler på udviklinger, der kan underbygge forfatterens tro, men i hvert fald et af de vigtigste, han nævner, synes meget tvivlsomt. Han omtaler således Boyd Orrs indsats fra 1930'erne for en bredt anlagt ernæringspolitik, og siger så (side 22): »Det blev imidlertid først under den anden verdenskrig, at en storstilet ernæringspolitik faktisk blev ført ud i livet i Storbritannien. Under krigen fandt det sted en betydelig forandring i inntektsfordelingen til fordel for de mest vanskeligstilte befolkningslag samtidig som arbejdsløsheden forsvant. Rasjoneringsystemet virket til å trygge én rettfærdig fordeling av de begrensede mengder av matvarer som sto til rådighet«. — Men hverken indtægtsforskydningen eller arbejdsløshedens afskaffelse var resultater af socialpolitik. Det var krigskonjunkturerne og den dermed følgende arbejdsmangel, der var udslaggivende. Og hvad rationeringssystemet angår, var dets formål her som andet steds at sikre ejendomsretten på længere sigt ved midlertidig at erstatte overklassens fortrinsstilling til vigtige varer med en ligestilling, og undgå hamstring, således at middelstanden og arbejderne ikke blev for utilfredse, mens krigen stod på. Rationeringspolitikens bevidst midlertidige karakter viser i hvert fald, at det ikke er en nyopdukket erkendelse af og interesse for de dårligst stillede ernæringsproblem, der her gør sig

gældende, thi dette problem er ikke nyt og ikke midlertidigt.

Med det forbehold m. h. t. slagkraften i målsætningen og dermed i den forventede betydning af levestandardens økonomi, der her er gjort, være forfatterens meget læseværdige arbejde iøvrigt anbefalet.

Niels Lindberg.

Maurice Dobb: Studies in the Development of Capitalism. Routledge & Sons. London 1947. 396 sider. Pris 18 s.

Ordet kapitalisme, oprindelig sat i kurs af Kari Marx, blev i slutningen af det nittende århundrede så godt som udelukkende benyttet i den socialistiske litteratur; kapitalismen var skiven for denne litteraturs angreb på det bestående samfund. Anderledes er det gået i det tyvende århundrede; da har også de borgerlige socialøkonomer, først Sombart i sit værk »Der moderne Kapitalismus« 1902, i udstrakt grad anvendt ordet og skrevet hele bøger, i hvis titel det indgår. Det er betegnende, at endnu i tredje udgave af »Handwörterbuch der Staatswissenschaften«, der udkom 1909—11, omtales kapitalisme kun mere forbigående i en paragraf i artiklen kapital, mens der i fjerde udgave, udgivet efter den første verdenskrig, findes en ret udførlig artikel om den af Pohle, der også har skrevet en bog »Kapitalismus und Sozialismus«. I »Encyclopaedia of the Social Sciences« skrev Sombart en artikel derom.

Men denne akceptering af ordet betyder jo ikke, at man, selv om man er enig i, at kapitalismen særlig har udfoldet sig i det nittende århundrede, definerer kapitalisme ens. I det første kapitel af den her anmeldte bog omtales tre forskellige bestemmelser af begrebet kapitalisme. Nogle følger Sombart i som det særtegnede at fremhæve den kapitalistiske ånd, der får visse mennesker til rationelt og systematisk at jage efter grænseløs profit, under hvilken stræben alt andet må underordnes. Andre har knap så tydeligt, men dog således, at det fremgår af deres behandling af den økonomiske historie, understreget, at det ved definitionen af kapitalismen især kommer an på at fremhæve produktionens organisation for et fjernt marked i

modsætning til middelalderens små økonomiske kredse. Den tredje betydning, hvori Marx oprindelig tager begrebet og som Dobb slutter sig til, lægger hovedvægten på den måde, hvorpå produktionsmidlerne besiddes og er fordelt, og de deraf følgende sociale forhold mellem mennesker. Kapitalismen er da den samfundsordning, under hvilken produktionsmidlerne er i forholdsvis få privates besiddelse, medens den overvejende del af samfundets medlemmer som ejendomsløse er nødt til at gå i arbejde hos og skaffe profit til kapitalejerne.

Ud fra denne opfattelse regner forfatteren åbenbart med fire forskellige økonomiske stadier, skønt han ingensteds i bogen udtrykkelig nævner dem alle fire. Der er først slaveøkonomiens stadium, hvor et fåtal ejer både de materielle produktionsmidler og den menneskelige arbejdskraft. Dernæst følger feudalsamfundet i middelalderen, hvor produktionsmidlerne er langt mere fordelt, idet bønderne ved siden af deres arbejde for eller afgifter til herremanden besidder deres egen jordlod, hvorved de kan skaffe sig og deres familie det nødtørftige underhold, og håndværkerne vel en tid er afhængige af andre, men som regel kan svinge sig op til at være selvstændige mestre. Så følger som det tredje stadium det kapitalistiske samfund, i hvilket besiddelsen atter indskrænkes til nogle forholdsvis få, mens resten som arbejdere vel i modsætning til slaverne er formelt og personlig frie, men i virkeligheden bundne til at give sig i arbejde hos kapitalejerne. Og som det fjerde stadium ses så det socialistiske samfund, hvor produktionsmidlerne er overgivet til staten eller samfundet, der giver alle arbejde, men også forlanger, at de skal arbejde.

Hvad enten man nu vil gøre denne inddeling til hovedinddelingen inden for den økonomiske udvikling eller ej, kan det ikke nægtes, at dette forskellige indbyrdes forhold mellem deltagerne i produktionen er af væsentlig betydning for hele samfundets struktur og for de enkelte samfundsmedlemmers stilling. Det er derfor i alle tilfælde en historisk opgave af betydelig interesse at udrede, hvilke årsager der ligger bag ved overgangen mellem disse stadier. I nærværende